

Тамара КОРОСТІЯНЕЦЬ,

orcid.org/0000-003-0782-3774

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри математики і методики її навчання

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

(Одеса, Україна) *korostiyanec@gmail.com*

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ СТУДЕНТА: АНАЛІЗ ТРАКТУВАНЬ ПОНЯТТЯ

Стаття присвячена аналізу трактувань поняття «індивідуальна освітня траєкторія» стосовно студентів вузу. Необхідність осмислення цього поняття зумовлена низкою соціальних чинників, що стимулюють реформування вищої школи. Однією з підстав реформ є принцип індивідуалізації, який закріплений у Законі України «Про освіту». Пошук можливих умов реалізації індивідуальних освітніх траєкторій студентів у практиці університетів стає важливим напрямом їх діяльності. Вибір, вибудовування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії дають змогу студенту розвивати саме ті якості особистості, які затребувані сучасним суспільством.

Під індивідуальною освітньою траєкторією студента автор розуміє індивідуальний шлях в освіті, що вибудовується і реалізований суб'єктом освітнього процесу самостійно у процесі здійснення наставником педагогічної підтримки його самовизначення і самореалізації; спрямований на реалізацію індивідуальних устремлень, вироблення життєвих стратегій, формування основ індивідуально-творчого і професійного розвитку особистості студента.

Крім аналізу підходів до визначення змісту ключового поняття «індивідуальна освітня траєкторія», в статті також аналізуються трактування інших близьких до нього понять. Виявлення їхніх загальних ознак і відмінних рис дало змогу автору статті виробити і запропонувати власні робочі визначення понять «індивідуальна освітня програма», «індивідуальний освітній маршрут» і «індивідуальна освітня траєкторія».

Автор об'єднує ці поняття логіко-смісловим взаємозв'язком. Виділено три рівня проектування освіти для конкретного студента. Індивідуальна освітня програма студента являє собою перший і найбільш загальний рівень проектування освіти. Конкретизація індивідуальної освітньої програми проявляється в розробленому індивідуальному освітньому маршруті і індивідуальній освітній траєкторії студента. У процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії студента може відбуватися уточнення окремих складових частин, що включає в себе можливе коригування обраного шляху проходження.

Ключові слова: індивідуалізація процесу навчання, індивідуальна освітня траєкторія студента, індивідуальний освітній маршрут, індивідуальна освітня програма.

Tamara KOROSTIYANETS,

orcid.org/0000-003-0782-3774

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Mathematics and Methods of its Teaching

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

(Odessa, Ukraine) *korostiyanec@gmail.com*

THE INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF THE STUDENT: ANALYSIS OF INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT

The article presents the analysis of the existing definitions of the term “individual educational trajectory” in relation to a university student. These days a number of social factors stimulate the reformation of higher education process in Russia and call for the study of the meaning of the term mentioned above. One of the grounds for the reforms is the principle of individualization, which is enshrined in the Law of Ukraine “On Education”. That is why search for possible conditions for the realization of students’ individual educational trajectories in the learning process of Russian higher education institutions is becoming an important concern for them. During the process of choosing, forming and realizing individual educational trajectories students can acquire the particular personal qualities that are needed in the present-day society.

Alongside with the analysis of various approaches to the definition of the main term “individual educational trajectory”, the article also presents the analysis of the definitions of other terms which are close in meaning to the one mentioned above. The author of the article singles out their common and distinctive features. Taking the results of this analysis into consideration, the author formulates her own working definitions of the following terms: “individual educational program”, “individual educational path” and “individual educational trajectory”.

The author of the article presents her view on how these three terms can be logically and semantically interrelated. Student's individual educational program is described as the first and most general level of education planning. It becomes more specific when a student formulates his individual educational path, which is then transformed into an individual educational trajectory.

Key words: *individualization of the learning process, individual educational student trajectory, individual educational route, individual educational program.*

Постановка проблеми. Інноваційні процеси в освіті вимагають змінити принципи підготовки майбутнього фахівця і формувати в нього не тільки професійні знання, вміння і навички, а й такі якості, як мобільність, гнучкість, комунікабельність, самостійність, здатність брати на себе ініціативу, робити вибір і нести за нього відповідальність. У зв'язку з цим реформи української вищої школи створюють соціальний інститут, що сприяє вихованню і розвитку індивідуальностей, що володіють затребуваними якостями, а також компетентностями, що допомагають вирішувати проблеми в ситуації невизначеності і багатоваріантності. Останнє передбачає безліч варіантів розвитку подій, кілька можливих рішень тієї чи іншої проблеми. Навчання творчості і формування творчого стилю професійної діяльності не може здійснюватися в процесі масової підготовки. У зв'язку з цим у системі вищої освіти актуалізується проблема індивідуалізації.

Індивідуалізація процесу навчання надає осмисленість навчальних дій за рахунок можливості вибору того чи іншого типу дії, привнесення особистих смислів у навчальний процес, а також формулювання власного освітнього замовлення і бачення своїх освітніх перспектив. Бачення перспектив досить значимо для проектування і реалізації індивідуальних освітніх траєкторій студентів в умовах безперервної освіти.

Аналіз досліджень. Проблема професійної готовності майбутніх педагогів широко висвітлена в теорії і практиці є предметом дослідження вчених у різних галузях сучасної науки (О. Абдулліна, Л. Ахмедзянова, І. Бех, І. Богданова, Г. Гаєвський, А. Ганюшкін, І. Зязюн, Г. Кіт, Н. Кічу, З. Куплянд, М. Ломонова, А. Ліненко, В. Орищенко, Т. Осипова, А. Семенова, Т. Суценко, О. Цокур, О. Чебикін, О. Яцій).

Проблема визначення персонального шляху кожного учня, студента в освіті, формування індивідуальних освітніх траєкторій тих, хто навчається, представлена в психолого-педагогічних дослідженнях І. Бухтіярової, І. Воронкової, Є. Клімова, Т. Ковальнової, Н. Рибалкіної, Н. Суртаєва, А. Тубельського, А. Хуторського та інших учених.

Аналіз психолого-педагогічних досліджень із питань підготовки майбутніх учителів за інди-

відуальними освітніми траєкторіями дав змогу дійти висновку, що напрацьовані матеріали потребують подальшого осмислення й аналізу.

Мета статті – проаналізувати існуючі підходи до визначення змісту ключового поняття «індивідуальна освітня траєкторія», виробити і запропонувати власні робочі трактування понять «індивідуальна освітня програма», «індивідуальний освітній маршрут» і «індивідуальна освітня траєкторія».

Виклад основного матеріалу. Поняття «індивідуальна освітня траєкторія» – складне поняття. Використання в педагогічному контексті терміна фізики має специфічний сенс і образний характер, проте не втрачає сутнісного діяльнісного початку. Саме ідея руху та його «сліду» може бути «певним інтелектуальним задумом» (Э. Кассирер) поняття освітньої траєкторії.

Н. Суртаєва (Суртаєва, 1974) тлумачить індивідуальні освітні траєкторії як певну послідовність елементів навчальної діяльності кожного, хто навчається, з реалізації власних освітніх цілей, відповідну їхнім здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, що здійснюється при координуючій, організуючій, консультуючій діяльності педагога, у взаємодії з батьками.

І. Бухтіярова (Бухтіярова, 2001: 108), Є. Клімов (Клімов, 1999: 13–25) розглядають індивідуальну освітню траєкторію як вияв стилю навчальної діяльності кожного, хто навчається, відповідного його мотивації, навченості і здійснюваного у співпраці з викладачем.

Індивідуальна освітня траєкторія розглядається не лише як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу учня в освіті (позиція А. Хуторського), але й як розроблена учнем, сумісно з викладачем, програма власної освітньої діяльності, в якій відбиваються розуміння ним цілей і цінностей суспільства, утворення загалом і власної освіти, наочна спрямованість освітніх інтересів і необхідність поєднання їх із потребами суспільства, результати вільного вибору змісту і форм освіти, відповідних його індивідуальному стилю учіння і спілкування, варіантів презентації продуктів освітньої діяльності тощо

Під індивідуалізацією освітнього процесу в широкому сенсі, з точки зору Т. Ковальнової,

треба розуміти «спосіб забезпечення кожному студенту права і можливості на формування власних освітніх цілей і завдань, своєї освітньої траєкторії» (Ковальова, 2012: 35). Вибір, вибудовування і реалізація індивідуальної освітньої траєкторії дають змогу студенту розвинути саме ті якості особистості, які затребувані сучасним соціумом.

З огляду на особливості гуманітарного пізнання, які притаманні педагогічним дослідженням, ми здійснимо аналіз наявних точок зору в вітчизняній педагогіці і представимо власне трактування поняття «індивідуальна освітня траєкторія» (ІОТ). Крім того, для нас важливо визначити співвідношення цього ключового поняття з іншими, близькими йому, серед яких – індивідуальний освітній маршрут (ІОМ), індивідуальна освітня програма (ІОП), індивідуальна траєкторія розвитку (ІТР), узагальнений освітній маршрут (ООМ), індивідуальна траєкторія навчання.

У своїх роботах Т. Ковальова пропонує два поняття: «освітня програма» і «освітня траєкторія». Перше вона визначає так: «Індивідуальна освітня програма – це програма освітньої та іншої діяльності того, хто навчається, спрямована на його особистісний, професійний розвиток, розроблена і реалізована тьютором. Само на основі особистісних, освітніх, професійних інтересів, потреб і запитів» (Ковальова, 2012: 228). Автор визначення тьютором називає того, хто навчається, розробляє і реалізовує в умовах тьюторського супроводу індивідуальну освітню програму. У ролі тьютора виступає «педагог, який супроводжує розробку (побудову) і реалізацію тим, хто навчається, індивідуальної освітньої програми» (Ковальова, 2012: 236), який працює з опорою на принцип індивідуалізації освітнього процесу.

Взаємодія тьютора і тьюторанта створює тьюторський супровід, який являє собою «рух тьютора разом із тьюторантом, особистість якого змінюється, поруч із тьюторантом, який розробляє і реалізовує свою персональну індивідуальну освітню програму; здійснення своєчасної навігації можливих шляхів, при необхідності надання допомоги і підтримки» (Ковальова, 2012: 33).

Таким чином, Т. Ковальова нерозривно пов'язує з поняттям «індивідуальна освітня програма» тьюторський супровід педагога-наставника, який надає допомогу і підтримку тому, хто навчається, але не нав'язує йому шлях подальшого розвитку. Підкреслюється роль студента як суб'єкта освітнього процесу, який виходить зі своїх власних можливостей і прагнень, розробляючи власну освітню програму. Також дослідник

вказує, що це поняття може мати відношення не тільки до сфери освітньої діяльності, що розширює його рамки.

Індивідуальна освітня траєкторія, з точки зору Т. Ковальової, має просторово-часову характеристику. Це траєкторія індивідуального освітнього руху, «слід» траєкторії студента, який формується фіксаціями змісту його проб і досвіду, освітніх досягнень і характеристик індивідуального освітнього простору, який дає змогу педагогічного прогнозування і реалізації тьюторського проекту (Ковальова, 2012: 229).

Як ми бачимо, вищенаведені поняття пов'язані логічною послідовністю: спочатку йде побудова студентом своєї індивідуальної освітньої програми, а її реалізацією виступає індивідуальна освітня траєкторія. Іншими словами, останнє поняття відображає конкретні результати того, хто навчається, при реалізації індивідуальної освітньої програми. Також акцентується на тому, що тьюторант при реалізації своєї освітньої програми фіксує індивідуальний досвід, що включає особисті успіхи, складності та невдачі. Саме від фіксації досвіду реалізації індивідуальної освітньої програми залежить успіх спільної діяльності студента і тьютора.

Е. Гончарова і Р. Чумічева використовують два поняття, які розкривають індивідуалізацію процесу навчання студентів: «індивідуальний освітній маршрут» і «індивідуальна освітня траєкторія». Вони не дають власне трактування першого терміна, а приєднуються до позиції дослідників С. Воробйової і Н. Лабунської: «Індивідуальний освітній маршрут – це диференційована освітня програма, яка цілеспрямовано проектується і забезпечує студенту позиції суб'єкта вибору, розробки та реалізації освітньої програми при здійсненні викладачами педагогічної підтримки його самовизначення і самореалізації» (Гончарова, 2012: 3–11).

У цьому визначенні підкреслюється, що індивідуальний освітній маршрут передбачає вибудовування освітньої програми для кожного студента. Акцентується на позиції того, хто навчається: він самостійно вибудовує і реалізує свою освітню програму. При цьому педагог-наставник лише допомагає йому визначитися з вибором свого шляху розвитку, а також реалізувати вибраний освітній маршрут.

Дослідники впевнені, що індивідуальна освітня траєкторія у вищій освіті пов'язана із введенням в освітній процес кредитно-залікових одиниць. Порівнюючи поняття «індивідуальна освітня траєкторія» з поняттям «індивідуальний освітній маршрут», автори роблять висновок: «Індивідуальна освітня траєкторія – складне

загальне поняття, прийшло в педагогіку з фізики. Воно володіє більш широким значенням, ніж поняття «індивідуальний освітній маршрут» (Гончарова, 2012: 5). У зв'язку з цим вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії передбачає кілька напрямів реалізації: змістовний (варіативні навчальні плани та освітні програми, що визначають індивідуальний освітній маршрут), діяльнісний (спеціальні педагогічні технології) і процесуальний (організаційний аспект).

Т. Тімошина розглядає поняття «індивідуальна освітня траєкторія» з позицій антропоцентричного і компетентнісного підходів: «Індивідуальна освітня траєкторія студента – це індивідуальний шлях в освіті, який визначається студентом спільно з викладачем, який організовується з урахуванням мотивації, здібностей, психічних, психологічних і фізіологічних особливостей того, хто навчається, а також соціально-економічних і тимчасових можливостей суб'єкта освітнього процесу» (Тімошина, 2010: 315–320).

У цьому випадку освітня траєкторія студента визначається через слово «шлях». Ми фіксуємо такий момент: якщо Т. Ковальова визначає індивідуальну освітню траєкторію як «слід» траєкторії студента, то Т. Тімошина – як саму траєкторію того, хто навчається, за вибраним освітнім шляхом. Другий учений вважає важливою для наставника роль грамотного педагога і психолога, який допомагає студенту вибрати оптимальний шлях розвитку. Зазначимо, що в останньому визначенні представлений перелік індивідуальних особливостей і можливостей студента. У цьому випадку акцентується на тому, що педагог-наставник допомагає студенту вибрати свій шлях розвитку, всебічно аналізуючи його індивідуальні можливості і особливості, що може сприяти повнішій реалізації принципу індивідуалізації процесу навчання.

Т. Тімошина також зазначає, що поняття «індивідуальна освітня траєкторія» тісно пов'язане з поняттям «індивідуальний освітній маршрут». Розмежовуючи їх, вона спирається на тлумачний словник під редакцією Д. Ушакова, де «траєкторія» визначається як «шлях руху якогось тіла або точки», а «маршрут» – як «заздалегідь намічений маршрут із зазначенням основних пунктів» (Ушаков, 2008). Дослідник розглядає індивідуальний освітній маршрут як складову частину індивідуальної освітньої траєкторії. Обґрунтовується це розмежування в такий спосіб: «... для освітніх маршрутів характерні чітко визначені часові та освітні критерії, а також етапність навчання» (Тімошина, 2010: 317).

С. Бочкарьова вводить поняття «індивідуальна траєкторія розвитку», розуміючи під нею «траєк-

торію студента в саморозвитку особистості з властивими їй своєрідними, неповторними рисами» (Бочкарьова, 2010: 320). Цим визначенням автор підкреслює зв'язок процесу навчання зі змінами в особистості студента. Вони проявляються в зміні структури навчальної мотивації та ієрархії мотивів, у формуванні таких ціннісних орієнтацій, як цікава робота, пізнання, продуктивне життя, освіченість, відповідальність, ефективність у справах, у формуванні готовності до саморозвитку та адекватної самооцінки. Формування адекватної самооцінки дуже важливо, оскільки критичне ставлення до себе студента дасть йому змогу грамотно співвідносити власні сили і можливості із завданнями різної складності і з вимогами оточуючих людей.

Тепер розглянемо точку зору Н. Лабунської. Вона пов'язує побудову освітнього шляху студента з поняттям «індивідуальний освітній маршрут». Для того щоб визначити його зміст, автор вводить ширше поняття – «узагальнений освітній маршрут». Його вона визначає як «сукупність загальних для масиву студентів етапів, періодів, ліній, що характеризують їх просування при отриманні вищої освіти і відображають взаємодію з освітнім середовищем» (Лабунська, 2002: 84). Іншими словами, дослідник розглядає узагальнений освітній маршрут як безліч і різноманіття індивідуальних освітніх маршрутів.

Індивідуальний освітній маршрут своєю чергою проявляється як одна з проєкцій узагальненого освітнього маршруту і існує як варіант шляху (тип маршруту) сходження до утворення. Використання словосполучення «сходження до утворення» надає глибокий сенс індивідуалізації освітнього процесу у вищій, при якому побудова студентом власного освітнього маршруту і просування ним забезпечує найбільшу результативність процесу навчання. При цьому студент не просто засвоює необхідні знання, а стає освіченою людиною в найглибшому сенсі цього слова.

Н. Лабунська відображає в змісті поняття «індивідуальний освітній маршрут» студента такі аспекти: особистісні позиції, що показують його ставлення до вищої професійної освіти, механізми його вибору і способи отримання.

Таким чином, введення і використання автором поняття «узагальнений освітній маршрут» дало змогу розкрити зміст поняття «індивідуальний освітній маршрут» із двох сторін: 1) як один із варіантів узагальненого освітнього маршруту; 2) як результат взаємодії студента з освітнім середовищем, що відображає загальне (елементи, етапи), специфічне і особливе в цій взаємодії, характерне лише для освітнього маршруту конкретного студента.

М. Гринько вводить поняття «індивідуальна траєкторія навчання», розкриваючи зміст поняття «індивідуальний освітній маршрут». Вчений під індивідуальною траєкторією навчання розуміє «особистісно-орієнтовану організацію навчальної діяльності студента у вузі, яка передбачає побудову навчально-виховного процесу в контексті реалізації індивідуальних устремлінь, вироблення життєвих стратегій, формування основ індивідуально-творчого і професійного розвитку особистості студента» (Гринько, 2011: 19). Він акцентує на освітньому процесі у виші, в центрі якого – студент. Зазначимо, що це трактування схоже з трактуванням Е. Гончарової і Р. Чумічевої поняття «індивідуальна освітня траєкторія».

Підкреслюється, що навчальний і виховний процеси є складовими частинами освіти у вищій школі. Тим самим М. Гринько розширює рамки освітнього процесу у виші, де виховний аспект зазвичай не особливо враховується. Нерозривний зв'язок навчального і виховного процесів розкриває глибокий зміст отримання освіти на будь-якому рівні. Вироблення життєвих, а не тільки освітніх стратегій дає змогу студенту бути більш успішним у всіх сферах життя, а сформованість основ індивідуально-творчого і професійного розвитку дають змогу студенту повністю розкрити свій потенціал.

Під індивідуальним освітнім маршрутом М. Гринько розуміє «освоєння студентом навчальної програми з урахуванням його освітнього досвіду, рівня індивідуальних потреб і можливостей, які забезпечують вирішення його освітніх проблем» (Гринько, 2011: 19). Таким чином, індивідуальний освітній маршрут у трактуванні цього автора розкривається через реалізацію конкретних студентом індивідуальної траєкторії навчання. Вибудовуючи свій індивідуальний освітній маршрут, студент освоює навчальну програму, виходячи зі своїх можливостей і потреб. У результаті він заповнює свої освітні прогалини, отримуючи ті знання і вміння, які необхідні саме йому.

А. Туркіна починає аналіз із більш загального поняття «освітній маршрут», під яким розуміє «заздалегідь намічений шлях духовного проходження людини, пов'язаний з отриманням ним вищої освіти» (Туркіна, 2006: 68). Підкреслюється, що студент вибудовує основні етапи освітнього маршруту заздалегідь і дотримується свого плану освітнього розвитку. Вислів «шлях духовного проходження» характеризує освітній процес як розвиток особистості і духовного світу студента, а також передбачає вибудовування

освітнього процесу відповідно до особистих устремлінь і бажань.

Конкретизація відбувається у визначенні змісту поняття «індивідуальний освітній маршрут». Він розуміється як «шлях освоєння різних освітніх програм, самостійно прокладається студентом із метою самовизначення і самореалізації при здійсненні викладачем педагогічної підтримки» (Туркіна, 2006: 68). Особливу увагу звернуто на вибір студентом необхідних йому освітніх програм із набору пропонованих і способів їх освоєння (індивідуальний темп, форми і терміни здачі необхідної звітності).

В. Богословський визначає поняття «індивідуальний освітній маршрут» як шлях сходження студента до утворення, що формується сукупністю об'єктивних і суб'єктивних факторів і здійснюваний самим студентом (Богословський, 2000). У цьому визначенні, як і у визначенні Н. Лабунської, зазначається, що найважливішою метою процесу навчання є становлення людини освіченої у всіх сенсах цього слова, прилучення його до високої культури. Однак фактори, на основі яких студент формує свій освітній маршрут, не позначені, а характеризуються лише як об'єктивні і суб'єктивні. Таке формулювання є, на наш погляд, загальним та неповним для розкриття усвідомленості вибору студентом індивідуального освітнього маршруту.

На основі здійсненого аналізу різних підходів до визначення ключового і близьких до нього понять, виділення загальних і різних ознак в їх утриманні нами зроблена спроба дати робочі узагальнені визначення термінам «індивідуальна освітня програма», «індивідуальний освітній маршрут» і «індивідуальна освітня траєкторія», а також об'єднати їх логіко-смысловим взаємозв'язком.

Отже, ми будемо розуміти під індивідуальною освітньою програмою студента попередній план, складений самим студентом за підтримки педагога-наставника, його освітньої та іншої діяльності, спрямованої на особистісний та професійний розвиток, розроблений з урахуванням особистісних, освітніх і професійних інтересів, потреб і запитів того, хто навчається.

Індивідуальний освітній маршрут студента визначається нами як заздалегідь намічений ним самим шлях на основі створеної раніше індивідуальної освітньої програми; в маршруті чітко визначені часові та освітні критерії, а також етапність навчання; його побудова відбувається в процесі здійснення наставником педагогічної підтримки.

Під індивідуальною освітньою траєкторією студента ми розуміємо індивідуальний шлях в освіті,

що вибудовується і реалізований суб'єктом освітнього процесу самостійно в процесі здійснення наставником педагогічної підтримки його самовизначення і самореалізації, спрямований на реалізацію індивідуальних устремлінь, вироблення життєвих стратегій, формування основ індивідуально-творчого і професійного розвитку особистості студента.

Висновки. Таким чином, виділено три рівня проектування освіти для конкретного студента. Перше

і більш загальне уявлення знаходить відображення в індивідуальній освітній програмі студента. Далі конкретизація програми проявляється в розробленому індивідуальному освітньому маршруті і індивідуальній освітній траєкторії студента. У процесі реалізації індивідуальної освітньої траєкторії студента може відбуватися уточнення окремих складових частин, що включає можливе коригування обраного шляху проходження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богословский В. И. Научное сопровождение образовательного процесса в педагогическом университете: методологические характеристики. Санкт-Петербург. 2000.
2. Бочкарёва С. М. Методы, средства и технологии в тьюторском сопровождении индивидуальной траектории развития студента. *Педагогика и психология как ресурс развития современного общества* : сборник ст. 2-й Междун. науч.-прак. конф., Рязань, 7–9 окт. 2010 г. Рязань, 2010. С. 320–325.
3. Бухтиярова И. Н. Метод проектов и индивидуальные программы в продуктивном обучении. *Школьные технологии*. 2001. № 2. С. 108.
4. Гончарова Е. В., Чумичева Р. М. Организация индивидуальной образовательной траектории обучения бакалавров. *Вестник НГГУ*. 2012. № 2. С. 3–11.
5. Гринько М. А. Проектирование индивидуальных траекторий обучения иностранному языку студентов педагогических вузов. *Вестник Адыгейск. гос. ун-та*. Сер. 3: Педагогика и психология. 2011. № 3. С. 18–22.
6. Климов Е. А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы. *Советская педагогика*. 1999. № 4. С. 13–25.
7. Ковалёва Т. М., Кобыща Е. И., Попова С. Ю., Теров А. А., Чередилина М. Ю. Профессия «тьютор». Москва; Тверь : СФК-офис, 2012.
8. Лабунская Н. А. Индивидуальный образовательный маршрут студента: подходы к раскрытию понятия. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена*. 2002. № 3. С. 79–90.
9. Суртаева Н. Н. Нетрадиционные педагогические технологии. Пирацентрическая технология. Учебное пособие. Москва, Омск, 1974. 22 с.
10. Тимошина Т. А. Концепция выстраивания индивидуальной образовательной траектории студента. *Педагогика и психология как ресурс развития современного общества* : сборник ст. 2-й Междунар. науч.-прак. конф., Рязань, 7–9 окт. 2010 г. Рязань, 2010. С. 315–320.
11. Туркина А. В. Исследование готовности студентов к выбору индивидуального образовательного маршрута. *Человек и образование*. 2006. № 6. С. 68–71.
12. Ушаков Д. Н. Большой толковый словарь современного русского языка. Можайск : Буколика : РООССА, 2008.

REFERENCES

1. Bogoslovskij V. I. Nauchnoe soprovozhdenie obrazovatel'nogo processa v pedagogicheskom universitete: metodologicheskie harakteristiki. [Scientific support of the educational process at the Pedagogical University: methodological characteristics]. SPb. 2000 [in Russian].
2. Bochkaryova S. M. Metody, sredstva i tekhnologii v t'yutorskom soprovozhdenii individual'noj traektorii razvitiya studenta. [Methods, tools and technologies in tutorial support of the individual trajectory of student development]. Pedagogy and Psychology as a resource for the development of modern society: collection of books. Art. 2nd Int. scientific-practical con. (Ryazan, October 7–9, 2010). Ryazan, 2010, pp. 320–325 [in Russian].
3. Buhtiyarova I.N. Metod proektov i individual'nye programmy v pro-duktivnom obuchenii. [Project method and individual programs in productive training]. School technologies. 2001, Nr. 2, p. 108 [in Russian].
4. Goncharova E. V., Chumicheva R. M. Organizaciya individual'noj obrazovatel'noj traektorii obucheniya bakalavrov. [Organization of an individual educational trajectory of teaching bachelors]. Tomsk State University Journal. NGSU. 2012, Nr. 2, pp. 3–11 [in Russian].
5. Grin'ko M. A. Proektirovanie individual'nyh traektorij obucheniya inostrannomu yazyku studentov pedagogicheskikh vuzov. [Designing individual trajectories of teaching a foreign language to students of pedagogical universities]. Tomsk State University Journal. Adygeisk. state un-that. Ser. 3: Pedagogy and psychology, 2011, Nr 3, pp. 18–22 [in Russian].
6. Klimov E.A. Individual'nyj stil' deyatel'nosti v zavisimosti ot ti-pologicheskikh svojstv nervnoj sistemy. [Individual style of activity depending on the typological properties of the nervous system]. Soviet pedagogy, 1999, Nr. 4. pp. 13–25 [in Russian].
7. Kovalyova T. M., Kobysheva E. I., Popova S. Yu., Terov A. A., Cheredilina M. Yu. Professiya “t'yutor”. [Profession “tutor”]. Moscow; Tver: SFK-office, 2012 [in Russian].
8. Labunskaya N. A. Individual'nyj obrazovatel'nyj marshrut studenta: podhody k raskrytiyu ponyatiya. [The individual educational route of the student: approaches to the disclosure of the concept]. Izv. Russian State Pedagogical University named after A. I. Herzen, 2002. Nr. 3. pp. 79–90 [in Russian].

9. Surtaeva N.N. Netradicionnye pedagogicheskie tekhnologii. Piracentricheskaya tekhnologiya. [Unconventional pedagogical technologies. Piracentric technology. Textbook]. Moscow; Omsk, 1974, 22 p. [in Russian].

10. Timoshina T. A. Konceptiya vystraivaniya individual'noj obrazovatel'noj traektorii studenta. [The concept of building an individual educational trajectory of a student]. Pedagogy and Psychology as a resource for the development of modern society: Sat. Art. 2nd International scientific - practical con. (Ryazan, October 7–9, 2010). Ryazan, 2010, pp. 315–320 [in Russian].

11. Turkina A. V. Issledovanie gotovnosti studentov k vyboru individual'nogo obrazovatel'nogo marshruta. [Study of students' readiness for choosing an individual educational route]. Man and Education, 2006, Nr. 6. pp. 68–71 [in Russian].

13. Ushakov D. N. Bol'shoj tolkovyj slovar' sovremennogo russkogo yazyka. [Large explanatory dictionary of the modern Russian language]. Mzhaysk: Bukolika: ROSSA, 2008 [in Russian].